

Nemzeti
Művelődési
Intézet

Harangozó Imre

Amikor Krisztusval kontrákat kötött a-zördög...

Magyarságismeret, népismeret – önismeret.

II.

Makoldi Sándor Központ

Lakitelek – 2023.

Nem volt egyszerű abban az időben, egy-egy moldvai út, ami jellemzően az első rendőrrel való találkozásig tartott. Azután számolni kellett az évtizedeken át, a hivatalosságok által épített bizalmatlansággal is, ha az mégsem hatott eléggé, akkor a nyomán fakadó félelemmel. Mégis mentem, mentünk. Jó ötletnek tűnt a csíksomlyói búcsúban készült képekkel felkeresni az azon szereplőket.

Itthon aggódtak értem, voltak, akik bolondnak tartottak. Én pedig féltettem azokat, akik szállást adtak. (Ez akkoriban nem csak tilos, de büntetendő is volt!) Mindaz, amit ott kaptam megérte! Emberségben, hitben, szeretetben, hangokban, képekben s abban ami, az ócska kis magnetofonom szalagjára került:

*„Ma péntek, annak a napja, / Ki kényyán eszik eszete, / Kinek lefolyódott e
áldott szent viére, / Hegyet, hegyet hágék, / Létét, létét szállék, / Ott vala egy
kalalmasz tolmeckska, / Abba' vala mi urunk Jézusz Krisztosz, / Szent székibe
leível, / Szent haja leeresztve, / Szent könyvei elcsordulva, / Menen ott elé
Szent Lukács evangyélisz, / Kérdi: mért szírsz, mért szírsz, / Mi urunk Jézusz
Krisztosz, / Hogy ne szírjak, keszerédjek, / zÉN magosz keresztfámat kell fel-
vigyem a Kálváriára, / Kétoldalt ott felfeszíccenek, / Ki ezt elmongya három-
szor e napba, / Annak a -zIszten megbocásza a bűnnyeit.”*

Amikor Krisztusval kontrákat kötött a–zördög...

Mondák nyomában Moldova földjén

Hogyan is gyűjtöttem az itt követkerzöt mondákat, kérdezi tőlem s kéri írásban is a Szerkesztő! Minderről számot adni nem könnyű föladat, mert számomra a gyűjtés, szinte amióta az eszemet tudom valamiféle természetes reakció. Nehéz visszaemlékezni arra, hogy hogyan és mikor is kezdődött.

Alföldi szülőfalum, Újkígyós nagy időt élt emberei az 1970-es, '80-as években úgy mondták, hogy a két nagy háborúval valahogyan vége lett a világnak. Emlékszem jellegzetes legyintésükre: „*Ej, fiam ez a világ mán nem olyan, ez mán nem is az, ez mán nem is igazi! Mindön más vót azelőtt, abba' a negyfejú világba'...*”

Gyerekként előbb nem értettem, később pedig amolyan öreges nosztalgiának véltem ezt, mert akkor még nem tudtam, hogy a rendtartó paraszti gondolkodástól idegen az önsajnáló múltba vágyódás. Éppen ezért igencsak megdöbbenett Csoóri Sándornak az *Irodalmi Szemle* 2003. november 11-i számában megjelent vallomása. Csoóri gondolataival nem csak a probléma fölvezetésében, hanem egyéni sorsomra vonatkozó megoldásával, a rácsodálkozás örömeivel is maradéktalanul azonosulni tudok: „*Hogy mit tanultam én a paraszttársadalom kultúrájától? Költészetet vagy emberséget? A világhoz, egyáltalán a valósághoz való viszonyom természetességét. Például olyasmit, hogy a jégveréssel szemben senki se lehet pökhendi; vagy azt, hogy szenvedést látva senki se lehet nyegle vagy kárörvendő. Másképp fogalmazva: tartást tanultam és stílust. Sajnos, a háború és a kommunizmusnak elkeresztelt baromság teljesen szétzüllesztette a gyerekkoromban megismert paraszti világ értékeit. De itt mondom el, hogy nagy ajándékot kaptam a sorstól, amikor már felnőtt fejjel megismerhettem az erdélyi, a felvidéki, a kárpátaljai magyar falvak életét. Ezek a falvak sokkal épebben őrizték azt, amit én elveszítettem. Széken, Mérán, Bátorkeszin, Péterfalván, Magyarpalatkán, Kibéden egy-egy lakodalomban vagy egy Márton-napi összejövetelen ugyanaz folytatódott, ami az én szülőfalumban 1944 telén örökre elmúlt.*”¹

Jó húsz évvel Csoóriék után, valamikor a '80-as évek elején, szinte még gyerekként barangoltam Erdélyben s próbálkoztam Moldvával. Akkor még magam sem tudtam, miért vonzottak a hegyek, amelyek tiszta időben szülőfalumból is láthatók. Gyermekkorom családi utazásai Aradra, Temesvárra, Nagyváradra, magunk elöl is titkolt zarándoklat Máriaradnára, s az utak után elfojthatatlanul feltörő kérdés, amely minduntalan lelkünkbe markolt: Mi lehet a hegyeken túl?

Egy éjszakát a Kolozsvári vasútállomáson kellett tölteni. Zsúfolt, bűzös váróterem, hogy milyen volt, azt csak az tudhatja, aki sokat vonatozott Erdélyben az „aranykor” idején. Hajnali két vagy három óra körül szívbe markoló látvány részese lehettem. Bár azt hiszem, hogy a többi jelenlévő mindebből semmit sem érzékelt. Két népviseletbe öltözött nő jelent meg, anya és lánya, a kopott, borostás emberek gyűrűjében. Jegyet akartak venni a pesti expresszre, talán a Pannóniára. Mintha egy másik világ, egy nem létező, egy rég elsüllyedt kor nyílt volna föl előttem. Tódultak a kérdések: kik ők, honnan jönnek, hová utaznak... A választat részben már megkaptam, a többi örökre megválaszolatlan marad, de az az érzés, az a megfoghatatlan vonzalom, amit ez a két széki nő váltott ki belőlem máig eleven.

Valahogy így kezdődött! Bevallom, elég nehéz volt a kádári konszolidálóba beleszületett ifjúként megérteni Erdélyt és Moldvát. Az egymásba oltott népek diszharmonikus egységét. Pedig szűkebb, soknemzetiségű szülőföldem is példa lehetett volna arra a fölfoghatatlan, átláthatatlan büszke tánokra, amelyben a szorosán együtt élő népek, kultúrák viaskodnak egymással, miközben egymás nélkül már talán nem is képesek önálló életre. Amelyben benne van

a legmagasabb emberi tartás és büszkeség, de dolgoznak a legalantasabb indulatok is. Ha lehet tanulsága az első felét megbélyegző embertelen diktatúrának én azt e haláltánc csonttá szikáritásában vélem fölfedezni. Ez a már-már mitikus küzdelem csak mondai, manapság pedig költői eszközökkel fejezhető ki.

* * *

Újra és újra végigolvasva ezeket a szövegeket elmondhatjuk, hogy az itt közölt mondák (*csak úgy, mint a műfajhoz tartozó társaik általában,*) s a bennük megfogalmazott történetek alapvetően egy ősi paraszti hitvilágban és világképben gyökereznek. Egy, hihetetlenül régi s a gyűjtés idején² még alkotni és hatni képes élő prózai elbeszélő népköltészet hiedelemközpontú alkotásai. Legtöbbjüket ugyan attól az adatközlőtől többször, akár több hónapnyi, évnyi különbséggel újra és újra meghallgatva szembetűnővé vált, hogy azok mind formai, mind pedig terjedelmi tekintetben folyamatosan változnak. Valójában nem is a szövegszerűség meghatározó bennük, hanem éppen ez a mögöttes világképi, hiedelmi alap. Ha van értelme az ilyen szövegvariánsok újabb és újabb közlésének, az éppen ebben a tényben rejlik. Alapvetően fontos volna ugyanis, hogy a kutatás erre az eleven mozgásra, annak belső szabály és törvényszerűségeire az eddigieknél több figyelmet szenteljen!

Meséinkkel ellentétben – ahol is az idő és a tér meghatározhatatlan – ezek a történetek, a bennük szereplő személyek és azok cselekedetei pontosan elhelyezhetők a tér és idő koordinátaiban. A különbség legfontosabb oka talán leginkább a műfaji célok között keresendő. Meséink az egyén és közösség belső struktúrájáról, rendjéről szólnak. Ott a konfliktus forrása többnyire e rend megbillenésben keresendő, a cselekmény pedig nem más, mint a helyreállítás sokszor küzdelmes útja és lehetősége. Ezzel szemben a mondák, esetünkben egészen onnan kezdve, hogy Krisztus urunkval kontrákot kötött a–zördög, egészen a végő időkig, amikor is jó a -zangyal, s lepecsételi a jókat, a térben és időben való eligazodásban segítenek s nem is annyira a megoldást, hanem inkább az okokat, magyarázatokat, az eredet és a létezés végső kimenetelének kérdéseit feszegetik.

Mondáink adatközlőihez kivétel nélkül különös viszony fűzött. Mindannyian közösségük meghatározó személyiségei voltak. Hálával és szeretettel gondolok rájuk! A jeles bogdánfalvi búcsúsvezérre Andor János bátyámra, a rekecsényi Balán Rózsa nénémre, aki szerény egyszerűségében maga volt a szeretet, a ma is élő lujzikalagori Csernik Anti bátyámra, aki feleségével Meric nénémmel olyan áldozatosan segítette (nem csak az én) moldvai gyűjtéseimet, a jugáni Gherka Márka nénire, aki falujában talán utolsóként őrizte a település egykori nyelvét, a hihetetlen tudású pusztinai László Kati nénémre, kinek szerény otthona éjjel és nappal mindig nyitva állt előttem, a örökké mosolygó szemű, s a falujáról mindent tudó Petrás Mihályné Kati nénémre Bogdánfalván, s egy nagy múltú magyar közösség Szabófalva hagyományainak talán utolsó őrizőjére, Szászka Ferencné Mária nénire, s végül kedves lujzikalagori barátomra, Veres Anti bátyámra, de egész házanépére is. Szándékosan hagytam a sor végére az e kis válogatásunkban egyedülként három szöveggel is jelen lévő Jánó Ilona lézpedi szentleányt. Az Ő alakja régóta ismeret néprajzi irodalmunkban. A teljesség igénye nélkül Bosnyák Sándor, Ferenczes István, Kóka Rozália írásai, gyűjtései és talán elsőként Moldován Domokos filmje, majd könyve immár lassan fél évszázada ismertté tették sajátos alakját, a népi kultúra iránt érdeklődő nagyközönség számára is. A vele kapcsolatba kerülő kutatók figyelmét lekötötték Ilona színes látomásai, a mennybe és a pokolba való utazásai. Alig vették észre, hogy közösségének egyéb hagyományait, közöttük a népköltészetét is kiválóan ismeri. Népdalt, balladát, mesét és mondát, de ráolvasást és archaikus imádságot is gyűjthettem tőle. A gyűjtésre kiváló alkalmam adódott, hiszen Ilona az 1990-es évek első felében gyakran meglátogatott Újkígyóson. Itt lehetőség kínálkozott, hogy nyugodt körülmények között újra fölvegyük, pontosítsuk a korábban lejegyzett szövegeket. Itt kell még megemlíteni, hogy Ilona látomásai, révületben tett túlvilági utazásai az Újkígyóson töltött napok alatt sem

szüneteltek. Mindennek természetesen ma már irodalmi nyoma is van, tehát az itt közölt mondák gyűjtése idején, az „adatközlő” lelki, valláslélektani és pszichikai hátterébe is bepilanthatunk. „Osztánd megjelent maga Szent János, adott két pityókát, még megszorította, hogy elhasadott a pityóka, ide adta, hogy egyem belőle. Ez nagybőjt második napján történt, ide adta mind a két pityókát, az egyiket az egyik, a másikat a másik kezembe nyomta, azt mondta, hogy egyem belőle. Eljött más rendben es, akkor egy fazak pityókát hozott, aszonta, hogy egyek én es, de aggyak másoknak es, ojszam széjjel a világnak. Amikor el vótam Újkigyósra, akkor es megjelent a fazak főtt pityókával, hogy ott tőtsem ki az asztralra: ojsz másoknak es belőle! Ez a neve napján, augusztus negyedikén történt.”³

Több, mint harminc éve, egy meglehetősen zord őszi hajnalom egy moldvai csángó faluban ébredtem. Kélesve a takaró alól ez a kép fogadott - mindig szerettem a közel hajolni a dolgokhoz, meglátni még az elszabadult gyapjúszálakat

is...

A szövegeket hangfelvétel alapján jegyeztem le. Ennek során törekedtem, a tájnyelvi sajátosságok érzékeltetésére, ugyanakkor nem tekintettem szempontnak az olvasást megnehezítő nyelvészeti értékű szaklejegyzés szabályait.

Amikor Krisztusval kontrákat kötött a–zördög⁴

Amikor a –zasszonynak hiét kicsikéjét elvitte a–zördög akkor Krisztust kérlette. Akkor a –zasszony aszonta nem csaplak bé, me mostanig hat kicsikémet vitte el, ez a hetedik, s többet senkit nem csapok bé. S engedd bé aszonta. iÉn béengedlek de elviszi. S akkor a –zördög zabszemé vált Krisztusnak a talpára felragadott s bément a –zasszonyhoz esment.

Krisztus lefektette, s a –zasszony ejel megebredett a –zasszony így megölelte a tekenyőt, úgy fogta. Mikor megebredett esment a tekenyő üres volt. S akkor aszonta, mondtam ugye nem csaplak bé, senki nem csapok bé me hetediket es elvitte. S nincs! Akkó felkelt Krisztus s akkó felötözött s gyere véllem, aszonta a –zasszonynak. S akkó elvitte. S akkó minden fát megkérdezt, mindegyiket. S amelyk fa eltagadta... A csipke aszonta: hogy nemlátta a –zördögöt. Nem láttad e a –zördög menyen s vigyen egy kicsikét? S nem láttam. Hol a hegyen ott legyen a te helyed, s mindenki benned botorkázik, s tégedet átkozzanak! Megkérdezte a plópfát [nyárfá, román plop.] s az es nem mondta meg. S akkor úgy megijedt, hogy rizeg most es a lapija, mikor a szél nem fúj es rizeg a lapí. Azt es megátkozta Krisztus!

Mikor a fenyőfát megkérdezte, a fenyőfa azt mondta: láttam itten!

A plópot a pokolba veti bé! Nem jut eszembe minden, hát én ezeket nem praktikalom s nem mondom örökké. Az öreganyómtól tudom én. S azóta rizeg a plópfának a lapija!

A fenyőfa aszonta, ne mennyenek itten elé! Met ebbe a tóba ment belé kicsikéstől. S akkó aszonta neked télbe, nyárba ződ légy, minden ága – bogod keresztes leen, s a keresztfá, koporsó mind belőled leen! S akkó mikor a kráncsát Krisztus belévette a –zördögöt kihúzta a kicsikéel. S akkó verni kezdte a vaskardval a –zördögöt s aszonta: okádd ki a kicsikét! A –zördög aszonta: nem okádom! A –zasszonynak okád ki a hiét kicsikéjét! Mondta: kiokádod, ha kiokádod azt a tejet, amit anyádtól kiszoptál! S Krisztus kiokádta me Istenség vót, az t a tejet mit az iédesanyjától kiszopott. S akkó a –zördög es kiokádta a kicsikéket mind. S mondta, no immán kötünk kontrákat te ezenn a fűődön nem járc ezenn ién leszek! S mondta a –zördög: kontrákat kötünk, nekem akkó mi marad? Semmi nem marad! Csak mind a tied leszen, aszonta a –zördög Krisztusnak. S akkó azt mondta Krisztus: Kössünk kontrákat! Amiék ingemet imád az enyém lész, amiék tégedet a tiéd lész. S aszonta a –zördög ha nem telik a pukolt miel tötöm meg? Ha nem telik, de marad neked es! Mondta Krisztus, ha nem telik belévetünk egy havast, s ha nem cserepdarabval megtőccsük. S a havas úgy megejedt. Azt mert rizeg, nemtom hul van az...

S mü nem fiélünk a –zördögtől! A havas fiél, rizeg most es. Há! S mü nem fiélünk. Nem es nő fű ottan. Tudom a–ziédesanyámtól hallottam.

Szent Mihály meg a haláltól félő komája⁵

Szent Mihálynak vót egy komája. Na a –zember megkezdett öregedni. Odaért a hatvan évhez, eljött, hogy vegye el az élő napját Szent Mihály, a komájának. S akkor azt mondotta a komája:

– Jaj, –azt mondja– nem tudsz elhagyni még két évet?

– Igen, de csak két évet, nem többet! Figyelj ide hozzám, mit mondok én neked! Két évet el tudlak hagyni, mett van igazam az Istentől. De többet nem!

Elment Szent Mihály. Nekifogott az öreg, csinált egy jó nagy köruct, szekérekét olyan két kerekvel. Felrakott oda mindenfélét, ételfélét, hogy mondjam én magyarul magadnak, ficit, rabát, firszt, szeget vett, mindenfélét, mi kellett nekije. Ételt tett, hogy többet ne térjen meg haza, vissza. Békócsolta az ajtókat a fámilénél, s elindult magától. S kiment az erdőbe, hol még a madarak es nem jártak olyan pusztá táj vót. Addig kénlódott, addig kénlódott egy hónapot, s felet, s kettőt meddig kiment oda. Nekifogott és ásott egy tunyelt, ott a –zerdőbe. Mikor bément vaj egy ötven métert, akkor a fenekibe elment jobbkézre es. S így kűjel csinált egy rend ajtót, még két méterig, egy rend ajtót, még két méterig egy rend ajtót, még két méterig egy rend ajtót, s ott bejül es, hol aludt ő, az ágyánál még egy rend ajtót. Vót vagy öt sza hat rend ajtók. Csinálval fából, béfogval szegekvel jól, sorkokot tett oda minden. Négy zártal, lakatokval minden. Mikor betót a két év akkor egyszer azt mondja: (kopogtat)

– Hej koma hej! Honn vagysz?

– Jaj koma hej! Ejszen itt es megkaptál! Koma hej!

Aszongya: A víz fenekibe, a tenger vizinek a fenekibe. Melyiknek el kell vegyem az élő napját, s el vagyok kűdvel, oda es bé kell bújak! Értsd meg ezt a szót! De te háj vélem!

– Métt nem tudsz elenováltatni egy hat hónapot?

– Nem... Nem... Azt mondta az Isten, egy napot es nem lehet! De te háj vélem, me' nem történik semmi! Én felelek véled! Nem történik semmi!

Ott hagyott mindent békócsolta a külső ajtót. Aszongya:

– Hadd el itt mindenfélét, me' visszajöcc még!

Otthagyt mindent. Elindultak lűtőre, elindultak, elindultak... Béértek egy faluba. Ott keresztül kellett menjenek egy deszkán a vízen. Vót egy deszka tevel, vastag deszka. Úgy ment keresztül a világ, hogy ne lépjen bé, ahol veszélyeske vót. Nagyecska vót, s ne lépjen bé a vízbe. Mikor keresztülmentek, túlfelől. Szent Mihály ment elöl, s ő ment utána. Mikor keresztül ért túlfelől Szent Mihály akkor odaért a komája es. Csak egyszeribül leesett a –zember, kiment a lelke s béesett fejvel a vízbe. Mentek vagy húsz métert, harmincat mikor egyszer Szent Mihály megállott s nézett vissza. S akkor a komája azt mondja:

– Jaj! Né csak egy részegember, fejvel a vízbe'. Háj, menjünk, vegyük ki, mett meghal ott a vízbe'!

–Végezd a bajodat! Neked nincs semmi bajod a részeg embervel! Hej menjünk elé! Mennek, mennek, mennek, mennek mennyit mennek. Megközelednek oda, hova kellett érjenek. Mikor eccer mondja Szent Mihály a komájának:

– Sze tudod ki vult az?

– Ki vult?

– A te testyed! Érzettél valamit?

– Nem!

– S akkor, látod mitől féltél, én nem mondtam neked nem történik semmi?

Mikor odaértek az ajtóhoz, akkor bérugta az ajtót azt mondja:

– No immá te felelsz, mett én kell menjek másfelé! Né a popír! Fel van írval, hogy hova kell menjek! Imá te mentsz bé oda, mett én nem tudok bémenni véled oda! Eddig elbírtalak hozni, de többet én oda bé nem tudok menni.

Ez a vége a mesének.

Szent Mihály meg a haláltól félő komája II.⁶

Egy ember komás vót Szent Mihályval s mondta:

–Koma ke' mondja meg nekem, mikor el akar vinni! Kűggyön írást nekem!

Írást nem küdött, adott betegséget. Egyszer fájt a lábo, egyszer fájt a háto, egyszer fájt a feje, úgy tótt mút. Mikor immán odament, hogy vigye el, akkor mondta:

–Na koma, a –zIsten elkűdött immán, vigyem el kendet!

–Én kendnek azt mondtam vót kűggyön írást koma!

S aszonta:

–Kűdtem! Há amikor a lába fájt az az írás vót! Amikor fájt a feje min csak az es av-vót, mikor egész testye fájt min csak az es avvót, mind írás vót aszonta. S immá írást küdtem, s immá elkűdtek, hogy vigyem el kendet!

S akkor elment, s elfutott, elbűtt a –zedűbe, hogy a komája ne vigye el. De ott is Szen' Mihály reatalált, megkapta. Min' csak meg kellett haljon.

„Szent István király mikor élt...”⁷

Szent István király mikor élt a földön osztott sok Isten fizesséket, pénzt a szegényeknek. De nem vót királyi ruházatban. Levetkezett a királyi ruházatból és szegény gunyába, ilyen rendes gunyába ment, hogy oszon a szegényeknek, itten Magyarországon. Kiosztotta a szegényeknek a pénzt a táskájából.

Egyszer megharagudtak rá ezek a szegények. Lehet, hogy ő osztott kicsibbet, vagy, hogy jött neki. Reamentek, megverték, a táskáját elvették és úgy megverték, hogy betegenhették. Elfuttak, elmentek a táskával. A történetet így mondja! Mikor valaki reatalált, elvitte a espotályba. Ottan bétették a –zágyba, tették mint itt. Há a Szűzanya megjeletkedzett. Kérdi Szűz Mária:

– Mit csinálsz Istán?

– Oh Mária! Erőst beteg vagyok! A fiad baráttyai megverték nagyon.

– Meg kell bocsáss nekik!

– Megbocsátok Mária! Megbocsátok de erőst üttek.

– Méges meg kell bocsáss nekik.

– Megbocsátok de erőst fáj! Erőst fáj, hogy megütöttek!

Meddig beszélgetett Szűz Máriával Szent István meggyógyult. Mett Szűz Mária azért ment oda, hogy meggyógyissa. Meggyógyult Szent István, fel tudott kelni. Onnat a kórházból ki tudott menni, hogy hazamennyen.

Ez a történet Szent Istvánnak a –zélettyiről.

Szent Imbre herceg története⁸

Szent Imbre ment vadászni. Kiállott egy öregasszony sz aszt mondta neki:

– Ujj ifiju ember, térj meg vissza! Mett tovább menszen nagy vérvészéll vár.

S akkor Szent Imbre kivette a karját s azt mondta:

– Karjam erős, karjam éles a Isten tudta nélkül nem gordul meg a hajszál a zién fejemben!

S még elindult s akkor az öregasszony azt mondta:

– Térj meg hallgasd meg az ién beszédemet! Térj meg vissza! Mett nagy vérvészéll vár!

S akkor azt mondta mind csak Szent Imbre herceg:

– Az ién karjam erős, az ién karjam éles a Isten tudta nélkül nem gordul meg a hajszál a fejemen!

Tovább ment s akkor kiszökött a nadzs vadkan, elszakasztotta s elfolyt a–zó piros vére. Az angyal megmondta neki, de hej, nem akarta meghallgatni. S aki a Isten szavait nem hallgassa az veszedelemre menen. Ő nem hallgatta a Isten szavait, nem az angyal szavát, a nagy vadkan elszakasztotta. Ez a története Szent Imbre hercegnek.

Eljöttek vala tatárok...⁹

Eljöttek vala tatárok sz a törökök vala a Szeret marton. Addig elértek! Sz nálunk itt a faluba az én bunikám... Nem! Az űk bunikájuk, a bunikámnak a bunikája. Felkészült met mondják, jönnek a tatárok. Immá' mondja készen vagyunk! Ütnek meg. Az öreg bunika felkészült a halál rongyaival sz lefeküdt a nepotáival. Mikor lefeküdt nem jöttek e tatárok. Nem urai vótak, hogy jűjenek errébb. Az istóriát nem ura én megmondjam. Há csitiltem én isz a levelekbül, mászt nem kaptam.

A –zemberek futtak e1!¹⁰

Mük falunk ült e hegyen a miszeszkénél. Mikor jöttek e tatárok akkor a –zemberek futtak bé a –zerdübe, vult erdő. Sz vettek el míndent azok! Jöttek kerucákval, lovakval sz lopták el a –zembereknek a gabonájikat. A –zemberek futtak e1! Sz azután mentek vissza. Akkor bémutálódtek ezek a katolikok ide bé. Ide a falura. Itt vult erdő sz elhatták a mészét ott. Mondták lopták el a liányokat, legényeket víttek. Mije vult a –zembernek vették el! Megrakadtak sz azután mentek el. Ezek a szűfaliak nem verekedtek, nem vult miel.

Magyarországon Ászló királ dominált...¹¹

A törököknek a jármát húzták szegény magyarok. Szent Ászló királ kivette. Asztán nálunk vót Szent Isztán királ. Mikor Szent Isztán királ hazajött, a törökököt kikergette a –zországbul, akkor ű kért két napot a –zIsztentül. Mük úgy mondjuk: húszhagyat! Hát immán a katolikusok mind akkor hagynak húsz. Hétfün sz kedden táncolnak, isznak. Akkor ű kérte azt!

Amikor ű visszajött, megmondjam nyilván, az egész ország vele tartott. Kivette a jármot a nyakikbul a –zembereknek.

A magyarok nem bírták, Ászló királ elkergette vót, de ott szem bírták venni ki. Tulszó felibe, Jugoszlávia, ott maradtak még e törökök. Elment ki Szent Isztán, azután azon a két napon kiül, elkergette onnan esz. Ment a –zű ármátájával, csapatjával... Há! Azétt nekie Magyarország isz nagy böcsületje vót!

Magyarországon Ászló királ dominált a Száraz Szeretig! Mind elvett, sz kihajtotta a –zizéket. ű a Száraz Szeretig vette vót el!

Tatórok isz vótak itt. Ették meg e kölykököt, a –zembereket. Mind csak a Kaukázból jöttek ide a tatárok. Innét mikor kergették el, ott szerbiának tulszó végibe' megszálltak ott. Abba a nagy erdőbe' oda ki, Kék kű, úgy mondják! Tetsződnek a térgyei, mett én isz jártam szok rendet a –zerdübe. Tetszüdnek hova letérbüt. Szent Isztán királlnak e lova letérbült e kűre sz ivutt e Szeretbül. Povesztálták a –zöregek! Mett akkor a magyaroké vót. Még moszt isz tetszik, mett akkora, mint ez a ház. Hol tetszik, hol letérbült a ló, akkora gödrök vannak csánva. Azt mondták, hogy Szent Isztán királlnak a lova ivutt a Szeretbül!

„Elmondom Szent Erzsébetnek a –zélettyit...”¹²

Erzsébet királyné vót. Kicsi korától nevelve a királyi palotába. Miután elvette az a király, együtt vót nevelve, hogy leen szent életű és leen odavigyázó. Igen de erőst hamis vót Szent Erzsébetnek a –zanyósa. Olyan rossz aszszony vót, hogy örökké irigyelte, hogy Erzsébet Isten fizesséket csinál. Isten nevibe osztott a szegényeknek, erőst irigyelte. Nem akarta, hogy csináljon Isten fizesséket, szegényeket segítse, a –zanyósa Szent Erzsébetnek. S akkor őt lesnifogyta, micsinál, hogy horgya el a –zélemleret, hogy oszt parát vagy oszt ételfélét. Mindig elleste, elnezülte. S akkor béperelte a –zemberinek. Szent Erzsébetnek a zeberinek a –zanyóssa. Béperelte. S akkor mikor mondta neki, hogy lesse meg mett mindig Erzsébet horgya el a –zéletet, horgya, viszi és osztyael a szegényeknek. Egyszer csak kiáll Szent Erzsébetnek a –zembere és aszongya: mit vicc te a pesztelkádba?

A pesztelkájába vitte. Azétt van Szent Erzsébet rózsával a pesztelkájába. Azétt van, hogy a rózsák, hogy teccik, hogy búnak ki a rózsák.

S mit vicc? Én viszek rózsát a szegényeknek! Vitte a szelet kenyeret, kenyér vót összszévágva. A –zember e men utánna, hogy lássa meg, hogy valóbulrózsát viszen?

Mikor atta oda Szent Erzsébet a rózsát, tyip a szelet kenyeret hát mind rózsába látta a –zembere. Szegények látták kenyerbe s a –zembere látta rózsába, csipkerózsába, hogy atta oda, mind osztotta mindegyiknek. Hát látta Szent Erzsébetnek a –zembere, hogy a virágját, hogy harapják le. Hogy harapják le a virágját a rózsának, hogy eszik. Ne aszongya, hogy eszik a rózsákat a szegények! Igen, aszongya, mett étlenyek.

S ez a történet vót a csipkerózsával. Na immár mostan a –zember hazament. Mongya a –zennyának, hogy nem való. Immár rózsákat osztott, a szegények úgy ették a rózsákat. Eután aszongya a Szent Erzsébetnek a –zanyóssa, mongya a –zemberinek, hogy latrokat viszen haza. Szent Erzsébet vitte haza a betegeket. Megtakarította a gúnyáikat, megferesztette ha mocskosak vótak, vagy letakarította a gúnyáikat vaj megvarrogatta a gúnyáikat. S tette le a –zágyába s dolgozott a ruháikval melyket a betegek letettek. S ő aszonta, hogy latrokat viszen haza, a –zanyóssa.

Lessék meg, aszongya lessék meg! Mikor a –zablakhoz egyszer elviszi a fiát, hogy nézzenek bé, hát meglássa a –zurjézust a –zágyába Szent Erzsébetnek. Aztán meglátta bénezett a –zembere: s jűjön ide mámi! Nezze meg mett a –zurjézus van a –zágyba, nem lator van! Mikor bénezett a –zanyóssa meglátni, meglátta de meg es vakút. A Jólsten nem tudta tovább türni, hogy mindenben ártalmára van. Megvakult, többet nem látta Szent Erzsébetet, hogy mit csinál.

No ez ilyen tötényet!

De azután súlyos vót Szent Erzsébetnél, mett a –zembere elment verekedni, elment verekedésbe. Meg es lőtték meglövődött a –zembere és Szent Erzsébet ottmaradott vadánául. Akkor azok a nagyobbak, melyek vótak a király körül úgy akarták bűnre húzják Szent Erzsébetet. Szent Erzsébet nem akart vétkezni s akkor bérekejsztették a disznópajtába. Bérekejsztették a három gyermekvel a disznópajtába Szent Erzsébet ottan ült, nem kaptam meg, hogy mennyi üdőt. Onnét osztán kiszaladott a pajtából. Akkor odament a –zapácákhoz a zárdához, melyket ő segítette és ott növelte föl a gyerekeket. Osztán mikor a gyerek feért, hogy királynak, mett felért a gyermeke akkor hitta a –zannyát, hogy mennyen vissza a királyi palotába. Aszonta ki vót vetve, többet nem men vissza.

– Ottan megállott a –zapácák mellett, bément s a harmadik rendet tartotta. S azétt van a Szent Ferenc rendeknek a harmadik pátrónája. A harmadik menyeyi pátrónája.

Ez vót a –zélettye Szent Erzsébetnek. „**Add ide magad es a szüvedet...**”¹³

Szent Antal kicsikorától vót választva a –zIstentől. A –ző neve pedig nem vót Antal, Ferdinánd vót a –ző neve. De már mikor Antalnak tették a nevit... Ő kicsikorától látta, hogy

egy kéregető eljött. Odament, hogy kérjen. Örökké szeretett adni a kéregetőknek. Megjelent a kapujukon a kéregető, odament aszonta: Mit kívánsz? Aszongya a szüvedet! Láta ott az öreget, a szüvit kérte. Add ide magad es a szüvedet! Nézz csak bele magad es ebbe a tarisnyámba mind szü van. Menyek kérdem meg édesanyámat aszongya, megengedi-e, hogy odaadjam. Bément a –zédesannyához. Megkérdi:

– Édesanyám, eljött egy kéregető, mind a szüvemet kéri. Oda adjam-e a szüvemet?

Kéri a –zenyimet es.

Aszonta a –zédesannya, adja oda! Bényúlt a kebelibe és megfogta a szüvit és belétette a zsákjába, a tarisnyájába a kéregetőnek. A kéregető megköszönte és elvitte. Ez vót a –zelső történettye, Szent Antalnak hivatalása. Ezután mikor ű megérzette a hivatalást elment iskolába, mett akkó papok tanyitottak. Minél tovább a szeretetét érzette a –zÚrjézusnak, a kicsi Jézuskának a szeretetit, mett ű a kicsi Jézuskával vót. Mindig szeretett imádkozni, mett jó nevelése vót Szent Antalnak, Ferdinándnak, mett úgy hitták hamarább.

Akkor neki egy jelenése vót. A –zangyalval beszélgetett. A –zédesapjának a kertyibe kaptak egy hóttat. Valaki megölt egy embert és bévette, körösztülvette, oda a kertyibe. S ment a búze, s avval megtudták. S akkor felemelték a –ző édesapját, hogy ő ölte lenne meg azt, melyiket hóttan megkapták a kertyibe. S más országokba úgy van, hogy a hóttért hóttat. Melyik megölt egy embert űt is megölik. S akkor úgy akarták, hogy arra a napra megöljék a –zédesapját. S a –zangyal megmondta Szent Antallnak:

– Kell menj haza!

S akkor elindította onnét a –ziskolából. Mikor odaértek egy diófához aszonta:

– Antal feküdjél le egy kicsit!

Pihenjék meg egy kicsit, aludjék el, hogy tudják felvenni s vigyék. Úgy is tett, hogy mondta a –zangyal. Elment és lefeküdt a diófa alá. Az angyalok felvették s még más diófa alatt letették. Ottan közel a –ző házukhoz letették. Mondta: öbredjél meg, mett immán kell menni! Antalnak szólították a –zangyalok mett mán oda vót ítélve a neve. Aszongya

– Na na immán megyünk!

Odamennek a törvétköző helyre a gyülekezéshez. Mondta Szent Antal:

– Hol van a –zapám?

Mondták, hogy a börtönbe.

– Engegyétek ki a –zapámat aszongya, hojzátok kide a hóttat es! Mett tü aszontátok, hogy a –zapám ölte meg! Hozzátok ide a hóttat es!

– Mán бүдös! Meg van бүдösödve!

– Nem baj. Nézzétek meg, nem lesz бүдös!

A –zIsten úgy mondta Szent Antalnak, hogy nem lesz бүдös. Na elhojzák a hóttat. Felcsinálják a koporsót, akkor Szent Antal keresztet vetett rea a –zemberre. Úgy mondta:

– Ember kelj fel!

Akkor felkótt seggre a –zember, a hótt! Felkótt seggre!

– Apám ölt e meg?

– Aszonta a hótt: nem!

– Apám ölt e meg?

– Nem!

– Apám ölt e meg?

– Nem!

Háromszor. S akkor ök, azok a törvénszékiek monták: kérgye meg, hogy ki ölt meg!

– Kérgyétek meg tük!

– A –zÚrjézus nevibe, a –zAtyának a Fiúnak a Szentléleknek nevibe hulljál vissza holt! Visszafeküdt! Ezek még kérelték: öbressze. Kérgyék meg kicsoda ölte meg, Azt kérgyétek meg tük! Ennyi erőm vót nekem. S akkor aszonta, apámat engegyétek el! S el kellett engegyék a –zapját.

– Ilyen történettye vót akkor es a –zAttila üdejibe mett ü erőst messze vót onnét Rómától, hogy oda érjen pontosan mikor Attilának ki kellett álljon elejibe.

Szent Antal mikor prédikált egyik helyt is lehetett jelenjék, másik helyt is jelentjék a –zangyal által. Szent Ferenc prédikált, Szent Antal es prédikált. S Szent Ferencvel olyan kötöttsége vót, hogy meg tudott jelentkezni, innéttül meg tudott jelentkezni Szent Ferencnél.

Szent Antalnak megmaradott a nyelve. Megmaradott elevenyen, hogy nem sértődött semmiként. Most es eleveny Szent Antal nyelve, melyikkel prédikált.

S történt úgy, hogy a sátányok erőst haragudtakk rea. És mikor prédikált nagy időt csináltak a sátányok. Fútt a szél, hogy a világot cserdicsék el a sátányok, a –zördögök. S aszonta a világnak:

– Ne máj szertüljete el, mett semmi nem lesz itten!

Ü elment kereken a világ körül, sáncot es csinált a kezivel, elválajsztotta, megjárta. És a tetejire a kezivel egy húzatot csinált, keresztet vetett. Oda nem esett bé semmiképpen, egy csöpp víz nem esett bé! El tudta mondani a prédikáját, a tanulmányát, mett tanította a világot mindig jóra. El tudta mondani, hogy nem esett bé, se nem folyt bé egy csepp víz nem folyt bé oda. Ő a kezivel elintette, hogy a víz mintha falat csinát lenne, oda nem ment bé egy csepp víz. Kereken úgy folytak a patakok, oda nem ment bé hol a világ.

Csinált csudákat úgy es Szent Antal, hogy vót egy pár ember, s a –zördög erőst ingerelte a férfiakat. És annyira ment a férfi, hogy a –zasszonyát elvágta. A –zasszonyát elvágta, a –zördög így ingerelte, hogy eztet megtegye. S akkor ü el akart futni, a férfú. El akart futni. Szent Antal megtalálkozik véle, aszongya:

– Mit csináltál otthon? Szent Antal tudta! Mit csináltál otthon?

A –zember megijedett, hogy honnét tudja.

– Honnét tudod aszongya, hogy mit csináltam?

– Gyere vissza! Mondta Szent Antal.

– Gyere vissza! Ha nem jössz vissza mingyá odaadlak a milicistának a kezibe!

– Gyere vissza!

Visszamen a –zember. A –zaszon, belé vót ütve a kés, immár készen vót. S akkor Szent Antal vetett rea a –zasszonyra. Helyrejött a –zasszony, bégyógyult a sebje. Én ittenmaradok regvelig! Beszélgetett a –zembervel. Attól fogva a –zember megcserélődött es jó élettýik lett a –zasszonyval. Ez a csudája Szent Antalnak.

Még prédikált Szent Antal, beléesett a vízbe a gyerek. És a Szent Antal feltámaszotta, kivette élvel a kicsikét a forró vízből. A forróvízbe esett bele! S a böcső, hogy vót, a böcső, hogy vót fönt, hát vót feltével víz mosni. És a kicsike kiesett a böcsőből. Hallgatta a prédikát a –zasszony es a kicsi gyerek kiesett a böcsőből es beléesett abba a vízbe. Megforródott, meghótt ottan. S visszament a –zasszon meglátta. Visszament Szent Antalhoz. Megmondta neki, hogy hogy van. Elment arra es reamondott a vízre. Keresztet vetett, a kicsikét kivette élve.

Ilyen történetet csinált Szent Antal. Sok csudát csinált!

Az oroszok Máriaradnán¹⁴

1940-be' itt Bogdánfalába a torony a földrengéstől lezuhant. Bézuhant az orgonára, már az orgonát összetörte. Vót egy plébános, Gherguc pap. Az az orgonát összeszedte, össszepakolta sz kiküdte Temesvárra. S eljöttek '44-be', hogy visszaújítsák. '44' az oroszok idejöttek, sz az a kettő mellik munkált, elfutottak, mett németek vótak. Sz akkor múlt az üdő '46'-ig. '46-ba' a plébános innen mind írt a Wizenstainnak, az orgonameszternek Timiszvárt, de nem felelt. Sz akkor fölszámították, hogy küldjenek el egy vaszutasszat. Én vaszutasz vótam, vaszutasz szógálatba. Mondták, sz a pap mondta: tudom én kit! Andor Jánoszt kűdöm el. Mondja, hogy elmenek Temesvárra? El! Vettem szabadszágot sz vettem ki az utat.

Radnán vót egy barátom, mellikvel katonaszágot sántam s akkor Radnán megálltam. Sz oda mentem a barátomhoz. Akkor eszembe jutott, hogy kéne csinállak egy szobrot. Akkor mondta, menjünk el a plébánoszhoz, ott Radnán. Elmentünk! Elmentem a plébánoszhoz. A plébánosz igazított ott Radnán, hogy ki meszter, ki csinálta a szobrot.

Le rendezte nekem, lebeszélte, hogy mi történt azelőtt csak egy hétvel:

Az oroszok huzalkodtak, még maradnak ott s loptak a templombul. Az ótárterítéket, mindent! Kiét orosz, mit gondolt! Képnék annak, a fényesség mind arany, hogy azt ellopják, akkor többet bírnak venni, hogy igyanak. Kiét orosz biébútt a padok alá eszte. Napval a templom ki van sánva. Sz eszte a harangozó harangozott, de nem nezte meg az embereket a padok alatt isz. Bézárta a templomot, sz elment lefekedt. Csak kiét pap vót akkor, Ferecrendi papok. Megvárták, hogy elaludjanak, akkor az egyik felhágott az ótárra. Sz mikor az fogja meg az aranyat, akkor az úgy maradt, azt a fényesszéget. Se nem tudott beszélni, se nem tudott mozdulni! Mászik alul kiabálni fogott. Láttá, hogy ez se nem beszél, sze nem adja, hogy vegyék el. Kiabálni fogott, akkor fölebredtek a papok. Megy a pap, aszongya a harangozóának: bézártál? Ott nem vót szenki! Bénezetek, látták az oroszot az ótáron, kezivel az aranyál. Visszacsánták az ajtót. Régvél korán elmentek, megjelentették az oroszokat, hogy mondjam az oficsereket. Mikor elől kicsinálták, akkor mellik alul vót az elfutott. Odamentek a mászikhöz, megfogták, rázták, azt nem tudták elmozdítani. Az egyik kezivel intett, hogy hagyjanak békit! Sz a mászik kezivel mint vót, úgy ült fenn, készen, hogy fogja meg az aranyat. Kérdették az oroszok: há mit tudunk csánni? Mik imádkozunk, mondták a papok, ki úgy csinálta leszabadítja!

Mondták az első miszét, akkor vótak egy huszan, harmincan. De kereken a csivilok lelni fogták ki, az a misze úgy maradt. Tettek katonákat kereken, hogy örözzék, hogy oda ne menjen bé szenki. Minden tíz méternél vót két katona, orosz, a templomot örözték. Másodnap mindcsak úgy! Béengedték csak a román oficsereket sz az oroszot. Mászodnap aszonja a pap, vótak egy hatvanan. Elmaradt a harmadik napra, többen gyűltek, csak az oficserek, orosz sz román. A katonákat nem eresztették bé, csivilokat még nem! Harmadik nap, mikor a miszét elvégezttek sz imádkoztak, akkor az orosz leeresztette a kezit, meglépve magát az ótáron, hogy szálljon le. Odaszöktek az oroszok, megfogták sz levették.

Egy orosz oficszer megmutitta a papnak a fegyvert, ha mondja valahol, meglövünk! A pap mondta szegény nekem, aszongya, bácsika ne mondja sehol, mett az oroszok meglőnek, az oroszokat csak dícsérni szabad, súfolni nem!

S kiadták, s a pap meghagyta, hogy ne mondja, aztán mondta, hát kilelődött.

A -zántikrisztus mikor jó el...¹⁵

Nagy hatalomval jó! Mikor eljő az a nagy rettenetes nap, a -zántikrisztus, akkor a -zember melyk nem veszi el az a jegyet, mondom én, hogy tudom, annélkül nem bír senki. Vagy a homlokára, vagy a jobb kezire, vagy a bübülgöt, vagy ha nem a piros könyvet.

Melyik nem veszi el azt az sem nem árul sem nem vesz. S amelyk elveszi azt, az fog árulni, veszen, fog bévásárolni. De hát utána es fog inkább szomorítani a népet. Met jó a nagy szárazság, három esztendőbe s félben nem lesz semmi! A folyóvizek vérré válnak, tenger vérré vál, patak minden! Hát akkor a -zántikrisztus jár a nagy kád vízzel s a kenyérvél. Amelyk a -zövé, elveszi a bübülgöt vagy a piros könyvet annak ad ételt, kenyeret s vizet. Utána még szomjaznak, éheznek, de ő többet nem ad.

S azután még jó a két angyal. Nem a két szent, amelyek azok még nincsenek meghalval. Enők és a Szent Illiás! Azok le fognak jöni abban a -züdőben. Azok járnak a korsócskával s aki itt abból az többet se nem szomjazik se nem éhezik. Annak nem bír sérteni senki, semmi. Se a nap, met nagyon hőség lesz, süt a nap. Másikokat égeti, háronkoznak, izélnek a -zIstenre. Minek izéli a -zIsten őket akkorára, égeti a nap. Ezeknek semmi nem fog sérteni, amelyek a jók. Aztán a -zangyal jó. A -zangyal lepecsételi ezeket a jókat. Akkor a száznegyvennégyezer számon azt ki elveszi annak többet senki, semmi nem sért.

Most én többet nem tudok mondani, mett akkor kell én gondolkozzak. A -zén gondja-im többfelé járnak.

Egyik moldvai faluban találkoztam Kati nénivel, akitől régi imádságok után érdeklődtem. Ő pedig tudott ilyen imádságokat. Van, aki több ilyen szöveget is tud, akár kettőt, vagy hármat is, de Kati néni szinte műfaji rend szerint sorra mondta a szövegeket. Zavarba jöttem, illet még nem tapasztaltam, aztán jött a rutinszerű kérdés: „*Honnan tanulta ezeket az imádságokat?*” Van nekem egy nagyon régi könyvem... Elkérték s nem akart visszakerülni, de elküldtem érte az Uramat s csak visszaadták! Bement a szobába s kihozta az általam gyűjtött imádságok szerény gyűjteményét. A régi vallási ponyvákhoz hasonlóan összeragasztva, agyon lapozva, olvasva. Nem tudtam szóhoz jutni, de Kati néni kérdés nélkül is mondta: „*Régi levelke, de foganatos... Kend es csitilje!*” – nyújtotta felém.

„e Tátos Papnak a szavai...”¹⁶

A Tátos Pap hagyta, hogy ezer telik s ezer nem! A –zén édes öregapókámnak a mámi-kája. Mámámnak a –zapjának a –zésesanyja főzőgető vót annál a páternál Klézsébe. Az mondta a Tátos Papot, hogy az mondta vót nekik! Annak a páternak, úgy mondták vót János páter.

Vagyon egy féle székvirág, mikor én megüsmertem a világot egész kereken csak vót nagy virágja, Középen vót szép virágja vereske! Úgy mondták szemérem dudó! Mikor annak nem lesz vereske a közepibe, akkor szemérem nem lesz a –zifjak között. Mikor férfiú ötözet-be ötöznek a –zifjak, mett föl húzzák most e leányok a pantallonokat, így, ha meg akarja érteni. Mett úgy mondta az a János Páter, Katalin, mensz haza mondjad meg e gyermekeidnek, hogy a gyermekeid mondják elébb a gyermekeiknek, hogy a beszéd mutálódjék, hogy mikor lesz illjen s illjen, eltelik a székvirágnak a közepibe a –za szép vereske, hogy szemérem nem lesz!

Se a templomba olljan lesz, mint a –zírt tojás, nem válnak ki a ljánok a –zasszonyoktól. S éppen úgy van a szent templomba’ most! Meglássá, ha eljő a misébe itt nálunk!

S azok semmiképpen nem törölődnek el e Tátos Papnak a szavai!

Úgy mondta János páter Klézsébe, annak e főzőgetőjének, aki a zédesapókámnak a –zédesanyja vót. A Tátos Pap Jézus, Mennybe van menve! Úgy mondotta a –za páter: a Tátos Pap Jézus, mellik fölment mennybe, s aztán mikor még eljő aztán, hogy megtörvényezzen münköt! Még eljő! Addig elé kell ügyekezzünk magunk, ne csaljon meg e világ! Ne csaljon meg e világ a bűnökvel, adika, úgy kéne, hogy vele legyünk!

Vegye számát maga, mett látom úgyesen beszél, hogy most éppen, mint mondta annak a –zöreg fejér népnek nagymáminak, mett úgy mondják mások, hogy mondják a gyermekeik a gyermekeiknek, adika nekünk! Hogy mutálódjon a beszéd, mint én most magának elmondom, maga elmondja otthon a fehérszínűnek, gyermekeinek, mutálódik a beszéd. Hogy mikor e lesz sokképen erős nehezségbe leszünk.

Igazak lesznek. Semmiképpen nem szól ki, ahogy írva vót hagyva annak a János páternak! Azétt mondta meg e főzőgetőjének. Jött, hogy a gyermekeit megjárja s utána ment még vissza főzőgetni. János páter abba a tyimba magyarul beszélt, abba a tyimba inkább mondták a páterok latinul a misét.

Ezer telik s ezer nem. Ideközeledett! Öreg fehérszínű vagyok! A –ze, hogy monddják Tátos Papnak mondták Jézust. Úgy mondták e vének!

JEGYZETEK

- ¹ Faragó Laura: Megleltem igazibb hazámat. Irodalmi Szemle, 11-szám. Pozsony.
- ² 1990. május 21. – 2003. szeptember 10.
- ³ Ferences István: Ordasok tépte tájon. Pro-Print Könyvkiadó. Csíkszereda.
- ⁴ László Istvánné Laczkó György Katalin, szül.: 1931. Pusztina. Gyűjtés: 1990. július 14.
- ⁵ Veres Antal szül.: 1937. Lujzikalagor; yűjtés: 1996. május 27.
- ⁶ László Istvánné Laczkó György Katalin, szül.: 1931. Pusztina; Gyűjtés: 2003. szeptember 10.
- ⁷ Jánó Ilona, szül.: 1934. Lészped. Gyűjtés: 1990. május 21.
- ⁸ Csernik Antal szül.: 1937. Lujzikalagor. Gyűjtés: 1992. április 18.
- ⁹ Gherka Nyicáné Antaluc Márka, szül.: 1913. Jugán. Gyűjtés: 1994. augusztus 3.
- ¹⁰ Szászka Ferencné Püsle Perka Mária Pers, Szül.: 1927. Szabófalva. Gyűjtés: 1994. augusztus 4.
- ¹¹ Petrás Mihályné Andor Katalin sz.: 1916. Bogdánfalva. Gyűjtés: 1994. augusztus 26.
- ¹² Jánó Ilona, szül.: 1934. Lészped. Gyűjtés: 1990. május 21.
- ¹³ Jánó Ilona, szül.: 1934. Lészped. Gyűjtés: 1990. május 21.
- ¹⁴ Andor János szül.: 1914. Bogdánfalva. Gyűjtés: 1994. augusztus 26.
- ¹⁵ Csernik Antal szül.: 1937. Lujzikalagor. Gyűjtés: 1992. április 18.
- ¹⁶ Balán Istók Jánosné Buláj Rózsa szül.: 1919. Külsőrekecsény. Gyűjtés: 1998. június 19.